

össze. Sajnos, már csak emiatt is nehéz lenne a magyar városszociológia hetvenes évtizedének eredményeiről egy ehhez hasonlóan tartalmas

kötetet összeállítani. A nyolcvanas évek mérlege szerencsére pozitívabbnak ígérkezik.

Pálné Kovács Ilona

DEMOGRAFICSESZKIJ ENCIKLOPÉDICSESZKIJ SZLOVAR (D.I. Valentej szerk.)

(Enciklopédikus demográfiai szótár, Lomonoszov Egyetem, Moszkva, 1985. 608 p.)

Nagy feladatra vállalkozott a moszkvai Lomonoszov Egyetem Gazdasági Karának Népeségföldrajzi Tanszékét vezető Valentej, D.I. professzor irányította 18 tagú szerkesztőgárda. A szótár összeállítói a népességgel és a településekkel foglalkozó tudományágak, tudományterületek terminológiáinak rendszerezését, egységesítését, a világ országaiban zajló főbb demográfiai folyamatok elemzését tűzték célul. A bevezetőben a szerkesztők hangsúlyozzák a szótár elkészítésének aktualitását: eredményesebb és komplexebbé tehető a kutatómunka, a tervezés számára is érthetőbbek az eredmények, ha a különböző tudományterületek kutatói „ugyanazon a nyelven” beszélnek. Kiemelik a demográfiai vizsgálatok szükségességét: a népességnövekedés és a társadalmi-gazdasági fejlődéssel, a munkaerővel és felhasználásával, a népességnövekedés irányításával, ezen fejlődés komplex, hosszútávú programjának kidolgozásával stb. kapcsolatos kérdések vizsgálata ma már, függetlenül a társadalmi rendszertől, a világ minden országában elkerülhetetlen.

A szótár összeállítása a Szovjetunióban első kísérlet a fogalmak rendszerezésére. Létrejötté viszont nem előzmények nélküli. 1958-ban angol és francia nyelven jelent meg az „ENSZ többnyelvű demográfiai szótár” c. kiadvány, amely értelmező segédszótár volt, s amelyet több nyelvre, így oroszra is lefordítottak. 1971-ben Svédországban, 1974-ben Csehszlovákiában jelent meg több nyelven a demográfiai terminológiák nemzetközi szótára, majd a fentiek alapján 1975-ben Bukarestben készült el egy „Kis demográfiai szótár”. Ezek a demográfiai terminológiák lényegesen kisebb körét fogják át, mint a megjelölt új szótár. Enciklopédikus kiadványban („Népeségföldrajzi enciklopédia”) gyűjtötték össze a japán kutatók 1957-es kiadványukban

a népesség és településföldrajz alapvető ismeretanyagát. 1982-ben New Yorkban és Londonban jelent meg a „Nemzetközi demográfiai enciklopédia”. E két utóbbiban főként a nagyobb országok népességének jellemzői, a népességgel összefüggő gazdasági és társadalmi kérdések és a fontosabb kutatási módszerek foglalnak el jelentős helyet.

A jelen „Enciklopédikus demográfiai szótár” nem csupán a tudományos kutatóknak és a gyakorlati szakembereknek íródott. Az olvasók széles táborának is nyújthat értékes információkat. A fogalmak, problémák rendkívül széles skáláját fogja át, emiatt univerzális demográfiai szótárnak tekinthető. Az alapvető társadalomtudományok és a népességgel is foglalkozó egyéb tudományágak sokféle népesedési problémáinak összefoglalása nem kis nehézséget okozhatott a szerkesztő kollektívának. A kötet szerkesztői a teljességre törekedtek, a tudományos ismeretek jelenlegi szintjét próbálták visszaadni, törekedve ezek fejlődésének bemutatására is.

A szótár elsősorban a szovjet szakirodalom jelenlegi helyzetét, fogalomanyagát tükrözi. A vállalkozás méretére jellemző, hogy összeállításánál 270 szovjet kutató és gyakorlati szakember mintegy 1600 cikkét, írásos anyagát használták fel. Rajtuk kívül a szocialista országok kutatóitól is véleményt kértek a szerkesztők.

A szótár terjedelemben is legnagyobb részét a világ országainak demográfiai helyzet-elemzése teszi ki. Az egyes országokról a legutóbbi népszámlálásuk adatai alapján kap képet az olvasó. Az adatok teljessége függvényében bemutatják az országokban a természetes szaporodás alakulását, a népesség mozgásának, vándorlásának főbb tendenciáit. A kor és nem szerinti összetételt minden országnál korfával ábrázolják. Foglalkoznak a munka-

helyzettel, a képzettség színvonalával, az egészségügy alakulásával, a munkanélküliség kérdéseivel. Áttekintést adnak a népesség nemzetiségi összetételéről. Megjelölik az ország egy fontosabb kutatóhelyét, demográfiával foglalkozó folyóiratát is.

Igen részletes elemzést kapunk a Szovjetunióról. Külön is foglalkozik a szótár a szovjet köztársaságokkal, autonóm területekkel, az autonómiát élvező nemzetiségi területekkel. Ezek a fejezetek nemcsak a terület népességét vizsgálják, hanem áttekintést adnak a településhálózatról, a térség társadalmi-gazdasági fejlődéséről is, amelyre az országok elemzésénél a rendelkezésre álló adatok, illetve a terjedelem miatt csak részben volt lehetőség.

A szótár legértékesebb része a fogalmak definiálása, a sokféle fogalomhasználat egységesítésére való törekvés. A szerzők a nemzetközileg is használt fogalom eredeti jelentéséből indulnak ki, megpróbálják röviden meghatározni, körülírni a fogalmat. Véleményem szerint ez néhol túl általánosra sikerül, ami azzal magyarázható, hogy több tudományterület fogalomhasználatát kell egységesíteniük. Bőségesen kárpótolja az olvasót viszont az ezt követő magyarázat, a fogalommal kapcsolatos tudnivalók összefoglalása. Legyen példa a szótár város-fogalma: „városok azok a lakott települések, amelyeket az állam annak nyilvánít. Jellemzőjük, hogy népességük zömében nem mezőgazdasági foglalkozású.” Ezután viszont részletesen beszél a városok funkcióiról, a település-struktúrában elfoglalt helyükről, nagyságrendi kategóriákról, az urbanizáció folyamatáról. A fogalmat magyarázó cikkek befejező részében általában rövid elemzést kapunk a téma szovjet kutatásának eredményéről, így a Szovjetunió városhálózatának alapvető vonásairól is. Minden ilyen jellegű cikkhez csatlakozik egy rövid irodalomjegyzék: a témával kapcsolatos, a Szovjetunióban megjelent legkiemelkedőbb publikációk jegyzéke.

A szótár nagy erénye, hogy az alapfogalmakkal kapcsolatos fontosabb kutatási módszereket is összefoglalja. Láthatjuk, hogy gyakran alkalmaznak a kutatók olyan módszereket, amelyek a felhasznált matematikai

eszközök segítségével objektívebbé teszik a kialakított modelleket. A matematikai képletek segítséget jelentenek a különböző viszonyszámok képzésében, a népességnövekedés előrejelzésében, összetételének alakulásában stb. A kötetben a szerkesztők összegyűjtötték a népességtudomány legkiválóbb képviselőinek fontosabb életrajzi adatait, munkásságuk néhány kiemelkedő alkotását is. A nevesebb demográfusokon, földrajztudósokon kívül találunk köztük politikusokat, közgazdászokat, matematikusokat, orvosokat is. A Szovjetunió kutatói közül az akadémiai doktori fokozattal rendelkezők listáján kívül néhány kiemelkedő kandidátus munkássága is szerepel a kötetben.

A demográfiai problémák szótárszerű összegyűjtéséből következik, hogy a könyv könnyen kezelhető, a fogalmak meghatározása nem terjedős. A visszautalások, a cikkekhez tartozó segédanyagok, a cikkek közti kapcsolatok, az ekvivalens kifejezések jelzése hozzájárul a fogalmak sokoldalú megvilágításához. A szerkesztés is elősegíti a könnyű kezelhetőséget: a több szóból álló szakkifejezések első szava az a szó, amelyik a logikai hangsúlyt viseli. Nehezíti viszont az olvasást a rengeteg rövidítés, amelyeket a kötet végén külön összefoglaltak. A könyvben a cikkek általában 1979–1983 közti statisztikai anyagot dolgoznak fel. A szótár végén külön táblázatokban foglalják össze a fontosabbakat. Láthatjuk azt is, hogy a szövegben levő, illetve az ábrázolt adatok nem mindig egyeznek. Az ábrák adatai a régebbiek, javításukra technikai okokból nem került sor.

Összességében igen nagy és hasznos munkát végeztek a könyv szerzői. Összegyűjtöttek egy bő fogalombázist. Általában sikerrel egységesítették a különböző tudományterületek fogalomhasználatát. A kötet felépítése, szerkesztése lehetővé teszi az új kiadások előtt a meglévő hiányok pótlását, a tudomány fejlődésével a fogalmak korszerű átalakítását. Az 1985-ben megjelent 608 oldalas 75 ezer példányban kiadott szótár megelőbbi magyar nyelvű megjelentetését igen hasznosnak tartanám.

Rudi József